

Oponentský posudek na bakalářskou práci

TAMARY ANNE WHEELER

Možnosti etiky ve filosofii Martina Heideggera Mitsein a etika

Záměr a charakter předložené práce:

Autorka se pokusila zodpovědět otázku, zda a případně nakolik skýtá Heideggerova fundamentální ontologie možnosti etiky, jejíž absence bývá Heideggerovi jeho kritiky často vytýkána.

Naplnění tohoto záměru autorka uskutečňuje postupně tak, že nejprve uvede čtenáře do základních určení Heideggerova pojetí jsoucna člověk (Dasein) z jeho *Bytí a času*. Toto uvedení doplňuje Heideggerovým pozdějším stanoviskem, v rámci něhož Heidegger ukazuje, že myšlení pravdy bytí předchází jak etiku, tak metafysiku, načež jako takto předchůdné nemůže obsahovat etiku, jejíž absence v jeho filosofii je mu vytýkána.

Po tomto uvedení do problému následuje pojednání možnosti etiky v rámci Heideggerovy fundamentální ontologie, a to na základě jeho existenciálního fenoménu 'společně sdíleného bytí' (Mitsein). To autorka ukazuje v několika aspektech a za využití další interpretační literatury.

Jako opozici k naznačeným možnostem etiky v rámci fundamentální ontologie předestírá pak autorka kritiku Heideggera od E. Lévinase, který ukazuje, že nejen v Heideggerově filosofii ale v rámci jakékoli ontologie není etika možná, neboť etika, která se zakládá v setkání s druhým jako nepostižitelně jiným prolamuje a překračuje ontologický vztah ke světu.

V posledním kroku ve sledování svého záměru se autorka pokouší ukázat meze Lévinasovy kritiky Heideggera a možnost styčných témat u obou autorů.

Komentář:

Předně je potřeba říci, že zvolené téma je vysoce aktuální a sledovaný záměr smysluplný, neboť dosah Heideggerovy filosofie a otázek, které v sobě jeho filosofie implikuje, nebyl patrně ještě vůbec dostatečně rozpoznán v těch oblastech soudobé filosofie a humanitních věd, do nichž právě přesahuje.

Autorkou zvolený postup při sledování vytyčeného záměru je jasně strukturovaný a autorka ho v mezích úrovně zvolené textové matérie souvisle a přehledně sleduje. Celek její práce v rámci zvolené konfrontace dává smysl. Podaří se jí s jistými nutnými omezeními ukázat, že v Heideggerově filosofii jsou implikovány možnosti etiky a že kritika její absence, předvedená na Lévinasově pojednání, je problematická.

Avšak na druhou stranu právě zvolená textová matérie, provedení výkladu klíčových pojmů a přehlížení některých zásadních témat činí práci do jisté míry problematickou. Problematické momenty práce shrnuji v následujících bodech.

1) Zvolená textová matérie:

- Vedle výchozího díla *Bytí a času* volí autorka pozdější Heideggerův spis *Dopis o humanismu*, který je však koncipován v jiné Heideggerově myslitelské periodě. Výklady, které z něj byly využity, nelze bezprostředně vztáhnout na tematiku *Bytí a času*. Pro to by bylo zapotřebí zprostředkujícího výkladu, který sám by ovšem vydal na samostatnou práci. Klidně by stačilo více vytěžit motivy z *Bytí a času* a věnovat se více jejich výkladu.

- Výkladová literatura není patrně zvolena vždy šťastně. Např. podle toho, co autorka píše, se zdá, že F. Olafson se ve svých výkladech mýlí s problematikou Heideggerových analýz. Např. ve výkladu fenoménu Mitsein způsobem, „že naše prvotní setkání s druhými se odehrává skrze „svět“, skrze

uspokojování základních potřeb našeho života“ (20), jde o „vyprávění příběhů“ o tom, jak jedno jsoucno potřebuje druhá jsoucna k tomu, aby bylo. „Bytí“ jsoucna je redukováno na jiné „jsoucno“.

Výklad sice postihuje jistou základní životní nutnost, avšak je ontický, nikoli ontologický.

- Autorka se sice vyjadřuje k některým sekundárním výkladům kriticky, přesto však mnohdy upřednostní výklad ze sekundární literatury oproti výkladu problému přímo z Heideggerova textu.
- Toto upřednostňování sekundárních výkladů je zvlášť problematické při využití školních slovníků (J. Sokol, *Malá filosofie člověka ...*) či učebnic (M. Petříček, *Úvod do současné filosofie*).
- Zarážející je, že autorka nevyužila ani nezmínila koncepci H.-G. Gadamera, který bezprostředně na Heideggerovu fundamentální ontologii navazuje a rozvíjí jeho myšlenky, a to právě i v oblasti etiky. Na něm lze pak ilustrovat, co je možné s Heideggerovou koncepcí fenomenologie a hermeneutiky dělat, pokud ji důsledně domýšlíme.

2) Výklady klíčových pojmů:

- Klíčová určení si zasloužila mnohem podrobnější výklad, případně i nějaké vlastní přibližující rozvinutí (např. důsledný a přesný výklad pojmů „Dasein“, matematizace, pravdy bytí, ek-sistence a existence, Jemeinigkeit apod.). Vzniká totiž problém, že neznalec Heideggerových textů si bude danou problematiku vykládat zkresleně v rámci běžného porozumění, aniž by ho napadlo, že má proměnit optiku svého pohledu.

- Další nebezpečí zkreslování tkví v tom, když pro přísně vymezené existenciální pojmy použijeme bez dalšího upřesnění nějaký tradiční pojem (např. „lidství“), který sám Heidegger nepoužívá a který je tradicí silně významově zatížen.

- Autorka se v přejímání sekundárních výkladů mnohdy spokojí pouze s jakýmsi obrazným škatulkováním, které nám sice umožňuje manipulovat s danými „myšlenkami“, avšak zabraňuje jejich promýšlení. Navíc při důsledné aplikaci těchto škatulek na Heideggerovy myšlenky se ukáže problematičnost jejich zjednodušování. Např. problémem není rozškatulkovat různé světy pobytu, ale problémem je zkusit myslet, jak je možné, že svět přísluší k bytí pobytu, zároveň je odlišován jako to, co sám nejsem, a zároveň je společně sdílen s druhými. Nejde o tři světy, ale o „celost“ světa, „v němž“ se vždy shledávám, který zároveň „odlišuji“ a zároveň „společně sdílím“. Jak to myslet všechno naráz v jednotě a zároveň v odlišení? Škatulkami tento problém ztrácím, protože to nemyslím naráz v jednom. – Obdobně to platí pro téma autenticity aj.

- Setrvání výkladu na převzatých obrazných dichotomiích (vidění / slyšení, mužský / ženský) je pak velmi problematické při sledování Lévinasovy kritiky Heideggera. Při jejich důsledném uplatnění by se totiž ukázalo, že ve svém zjednodušování prostě neplatí.

- Autorka v jedné pasáži chybně vymezuje fenomenologii. Oproti její představě 1. není fenomenologická redukce odstraňováním předporozumění; 2. Heidegger nepracuje s fenomenologickou redukcí. Jak by se to srovnávalo s jeho vymezením fenomenologie z § 7 *Bytí a času*. Autorkou zmíněné „významové nánosy“ naopak musíme zohlednit a ptát se po jejich strukturních umožňujících předpokladech. Když bych odstranil tyto významové nánosy, tak bych se neměl na co tázat.

3) Přehlednutí některých zásadních témat:

- Pro sledování možností etiky v Heideggerově myšlení chybí zohlednění motivu řeči a dějinnosti, které jsou pro oblast etiky klíčové. Autorka se soustředila pouze na vztah k druhému jako jinému. Do etiky však také patří naše každodenní rozhodování v situacích jednání, kdy toto rozhodování je předurčeno společně sdílenou prostorově-významovou artikulací srozumitelnosti světa, která je zároveň vždy dějinně situována. Jen to mi umožňuje v rozumějícím rozpoznávání být oslovován naléhavostí situace, rozumět ji jako společně sdílené a odpovídat na ni vlastním jednáním ve vztahu k druhým. Vzhledem k tomuto tématu si umím představit, že etika by šla u Heideggera zohlednit na třech rovinách:

1. ohledně zdrojů a uplatňování etického porozumění sobě v bezděčném každodenním jednání (odkud vím, „co“ a „jak“ mám dělat);
2. ohledně rozpoznávání výjimečných situací a osobní nezastupitelnost v odpovědi na ně (odkud vím, že to musím udělat právě jen „já sám“);
3. ohledně vztahu k druhému jako jinému (odkud vím, že to musím udělat „kvůli druhému“).

Otázky pro obhajobu:

Vzhledem k výše vytknutým problémům bych požadoval u obhajoby zodpovězení dvou otázek, které by měli ukázat míru autorčina porozumění daným problémům. Jde o otázky:

1. Zda by autorka vysvětlila, jak rozumí principu fenomenologie v podání M. Heideggera.
2. Proč vynechala motiv dějinnosti? Dokázala by alespoň v náznaku na základě Heideggerovy fundamentální ontologie zodpovědět na ony otázky, které jsem formuloval výše:
 - a/ odkud vím, „co“ a „jak“ mám dělat?
 - b/ odkud vím, že to musím udělat právě „já sám“?
 - c/ odkud vím, že to musím udělat „kvůli druhému“?

Celkové hodnocení:

Vzhledem ke zvolenému tématu a konzistentnímu způsobu jeho sledování doporučuji předloženou práci k obhajobě; vzhledem k problémům plynoucím z textové základny, z tezovitých výkladů a z absence některých klíčových motivů navrhuji hodnocení v nižším pásmu „velmi dobře“, vyjádřeno předběžně v rozmezí 25 až 30 bodů.

V Těptíně 7. září 2008

Jaroslav Novotný, Ph.D.